

A székelyudvarhelyi unitárius templom

Történeti adatok

Székelyudvarhelyen az unitáriusok csak a XIX. század második felében, 1872-ben tudtak szervezett egyházközséggé alakulni, körülbelül 80–90 taggal. Kisgyörgy Sándor kénosi lelkész volt az újonnan alakult gyülekezet első beszolgáló lelkésze, aki 1872. október 6-án az akkori székház termében tartotta meg beköszöntő beszédét. Kisgyörgy helyét 1888-ban Lőrinczi István foglalta el, aki 1892-ig szintén Kénosból szolgált be Udvarhelyre. Utána Vári Albert jött, aki 1905-ig szolgálta a kettős egyházközséget, amikor a székelyudvarhelyi gyülekezet önállósodott és első lelkészének öt választotta. A lelkészbeiktatót 1905. július 2-án tartották a főtéri református templomban, ahol jelen volt Ferencz József unitárius püspök is, aki beszédében a templomépítés szükségességét hangsúlyozta.

Az egyházközség még 1888-ban telket vásárolt 4000 koronáért templomhelynek, 1891-ben pedig Ferencz József püspök és id. Daniel Gábor főgondnok aláírásával gyűjtőívet bocsátottak ki. A gyűjtés 5 éven keresztül folyt. Mintegy 7200 korona gyűlt össze, azonban ez még mindig kevés volt az építkezések elkezdéséhez. A templomépítés ügyét segítette Tóthné Benkő Zsuzsanna asszony, aki 1894. február 7-én kelt végrendeletében kizárólagos örökösévé a

székelyudvarhelyi unitárius egyházközséget tette. Már ezelőtt a harangalapra 2000 koronát adományozott. A Petőfi utcában lévő kis házáért, mely az örökség részét képezte, az egyházközség 3200 koronát kapott, emellett még 5000 koronát készpénzben. Az adományozók sorát és a pénztőkét a gyepesi származású id. László Ferenc gyarapította, aki 1896. június 10-én bekövetkezett halála előtt egy csaknem 16 000 koronáról szóló takarékpénztári könyvet ajánlott fel az udvarhelyi unitárius egyházközség javára. Ezenkívül nejével, Török Ráchellel közösen tett végrendeletük értelmében Székelyudvarhelyen (a piactéren) egy házat és kepealap címen 4000 koronát hagyományoztak. Ez az adomány újabb erőt adott az egyházközségnek, lehetővé téve a Bethlen utcában a Vánky-féle telek 28 000 koronáért való megvásárlását. A Vánky-féle telek hátsó részével és még 2000 koronával az egyházközség elcserélte Kovács Dénessel a Bethlen utcára járó telke egy részét. Így szerezte meg a mostani telket, amelyen már akkor állott egy szép kényelmes lakás.

A Vánky-féle telek megszerzése az egyházközség anyagi erejét kimerítette, saját erőből való templomépítésre nem is gondolhatott. Ezért 1902-ben újabb gyűjtőívet bocsátottak ki, mely az egyetemes egyház évi adományaival az építés megkezdéséig 12 077 koronát ho-

Részlet a templombelsőről

zott. Emellett az egyházközség felhívást bocsátott ki a vármegyében lévő unitárius egyházközségekhez anyagadomány céljából.

Templom hiányában kezdetben az istentiszteleteket Bodrogi Áronné Bethlen utcai házában, aztán a László Domokos, majd a Sándor Mózes lakásán tartották. 1888-tól a Bethlen utcában vásárolt ház egyik szobájában, majd a Vánky-féle házban, végül pedig a Tóth Ferencné által adományozott házban. Amikor ezek szűknek bizonyultak, akkor a városháza nagytermében voltak az istentiszteletek.

Az első templomtervet id. Daniel Gábor készítette el 1891-ben, ezt azonban az időközben megváltozott területi viszonyok okán nem fogadta el a főhatóság. 1901-ben Diószeghy Sámuel is készített egy tervet, ami szintén nem került kivitelezésre. Végül az egyházközség Pákei Lajoshoz (1853–1921), a neves kolozsvári építészhez fordult, aki 1902-ben elkészítette a templom tervét 43 827 korona 66 fillér építési költségvetéssel, melyet az unitárius egyház fő irányító szerveként működő Egyházi Képviselő Tanács jóváhagyott.¹ A templomépítést felkarolta és teljes odaadással támogatta a vármegye és a város akkori vezetősége is. 1904. június 1-jén – a helyi sajtó szerint – a Budapest szálló dísztermében hangversenyt szerveztek az udvarhelyi unitáriusok építendő temploma javára. 1906. március 10-én Fekete Benjámint 42 000 koronáért elvállalta az építés kivitelezését. Az alapkövet július 3-án Vári Albert lelkész imája után tették le. A szerződés értelmében a vállalkozó még ugyanazon év október 15-éig köteles volt tető alá hozni az épületet. 1906. november 1-jén Derzsi Árpád helyi bádogos tette fel a toronygombot a 36 méteres torony tetejére. 1906-ban Székely Lajos és neje, Soós Juliánna 800 koronát adtak a szószék elkészítésére. Szabó György pedig 2400 koronát adományozott az új orgona megvételére. Az 5 mázsás nagyharangot és a 3 mázsás kisharangot Thury Ferenc budapesti harangöntő készítette el 1907-ben. A keblitanács határozata értelmében „Az egy Isten tiszteletére” felirat került a torony homlokzatára. A templom előtti kerítés elkészítését Pákei Lajos tervei alapján ugyancsak Fekete Benjámint vállalta el. A templomot 1908. május 24-én szentelték fel Ferencz József püspök jelenlétében.

Aműemlék leírása

A városközpontból ha Csíkszereda irányába indulunk – a Kőkereszt téren át –, a Bethlen Gábor utcán kell haladnunk, melynek jobb oldalán hamarosan feltűnik az unitárius templom négyszöghasáb alakú, fehérre meszelt tornya. Építéskor még többnyire alacsony, tornácós házak uralták a templom környezetét, nem messze innen pedig a „nagy-piac” fogadta a vásárra besereglő vidékieket. A vásáros forgatag zsvivaja elmúlt, a gubacskővel kirakott főutat már rég leaszfaltozták, jócskán átalakult a templom környezete, de az udvarhelyi unitáriusok ma is ugyanabba a templomba járnak istentiszteletre.

A kelet–nyugati irányban elhelyezkedő, háromtengelyes főhomlokzatával az utcára néző épületet az enyhén kiugró négyemeletes toronytest uralja. A főhomlokzat földszintjén a torony mellett kétoldalt a templom előterébe egyenes záródású ablakok engedik be a fényt, ezeknek a részeknek a homlokzattagolásában pedig a sima kváderfalazat érvényesül. Ez a kiképzés a második emeleten fordítva jelenik meg, itt ugyanis a tornyon köszön vissza a – körablakot övező – sima kváderfalazatú megoldás. A földszinti egyenes záródású ablakok tengelyében pedig ezúttal félkör alakban záródnak az ablakok. A főhomlokzat második szintjét – a torony falára kerülő AZ EGY ISTEN TISZTELETÉRE felirat fölött – egy hangsúlyos övpárkány zárja le, erre építették rá a torony harmadik emeletét közrefogó, a függőleges és vízszintes épületrészek kiegyenlítésére szolgáló volutákat, melyeket a széleken kőből faragott obeliszek díszítenek. A harmadik szinten díszes, fogrovatos pilaszterekkel közrefogott félköríves ablakot láthatunk, amely fölött a római számlapos óraszerkezetet helyezték el. A torony utolsó, negyedik szintje kapta a legszebb díszítést. A sarkokon korinthoszi fejezetes pilaszterek vannak, melyek között minden oldalon állárókövel díszített félköríves iker (hang)ablakok nyílnak, a pilaszterfejezetek között pedig szép füzérdíszeket figyelhetünk meg. Mindezt a profilált koronázópárkány zárja le, amire a laternával záródó toronysisak kerülül.

Az oldalhomlokzatok tagolása – a paplak felőli – az északi és a déli oldalon azonos kialakítású. A főhomlokzat alsó két szintjén, a torony melletti részekben már látott, egyenes, illetve félköríves zá-

ródású ablakok jelennek meg itt is. Ehhez a háromtengelyes nyújtott hajófalhoz azonban egy nyeregtetővel fedett, emeleti részén nagyméretű félköríves ablakkal tagolt keresztház épült, a hajó északkeleti és délkeleti oldalához pedig – egytengelyes falszakasz után – egy-egy kör alaprajzú, háromemeletes, hagymasisakkal fedett lépcsőtorony csatlakozik. Így a templom alaprajzát tekintve megállapíthatjuk, hogy Pákei ezzel a megoldással egy bővített központos belső terű templomot tervezett.

A kisméretű templomba a főhomlokzati torony alsó szintjén nyíló félköríves lezárású főbejáraton keresztül juthatunk be, kétoldalt láthatjuk Kriza János, illetve Orbán Balázs kőből faragott, közel életnagyságú szobrát, Szász Dénes nyugalmazott lelkész alkotásait. A főbejárat díszes kialakítású: a magas lábazatra helyezett, jón fejezetes oszlopok – és a mögöttük lévő, a falnak támaszkodó pilaszterek – triglifes-metopés frízzel díszített párkányt tartanak, amit timpanon zár le. A toronyaljából egy előcsarnokba jutunk: balra egy zárt, négyszög alaprajzú helyiség található, amit ravatalozóként használnak, a túloldalon nyílik az ugyancsak négyszögű, a nyugati karzatba vezető lépcsőnek helyet adó fülke. A templombelsőbe érve szembesülünk azzal a megérzéssel, amire a külső homlokzatok szemlélésekor már számítottunk. Egy centrális elrendezésű térben találjuk magunkat, a templombelső közepén álló úrasztala köré ugyanis egy nyolcszög alaprajzú

tér szerveződik. A kétszintesre tagolt belső falfelületeket a hosszanti oldalakon pillérek támasztják alá, erre építették rá a négy karzatot, amelyet farácsos mellvéd szegélyez. A berendezési tárgyak közül leginkább a bejáratnál szemközti oldaltól balra található, fából készült, festetlen szószerék említhető, amelynek hatszögű kosarán négyzetes mezőben lévő faragott rozetták vannak. Itt láthatjuk az egyik rozetta alatt azt a kis feliratot, melyből a szószerék megrendelő házaspár neve, illetve az adományozás évszáma derül ki: AJÁNDÉKOZTA: VARGYASI SZÉKELY LAJOS ÉS NEJE SÓS JULIANNA 1907. A szószerék korona csúcspdíszeként a fiait saját vérével tápláló pelikán jelenik meg.

Kovács Árpád

1. Pákei Lajos ebben az időben jár az Udvarhelyhez közeli Firtosmartonoson is, ahol a romladozó templom helyébe egy új épülettervét kéri tőle az unitárius egyházközség vezetői. A negyedik martonosi templom Pákei terve szerint és Fekete Benjámint vállalkozásában 1906-ban készül el, röviddel az udvarhelyi unitárius templom végleges átadása előtt, melyhez téralakításában hasonlít.

Felhasznált irodalom:

Firtosmartonos. Összeállította Dimény József. [h. n.] 1997. 7–9.
Kedei Mózes: A székelyudvarhelyi Unitárius Egyházközség megszervezése és templomépítésének története. In: *Unitárius naptár 1999.* Kiadja az Unitárius Egyház. Szerk. András György. [h. n.] [é. n.] 108–112.

*A templom főhomlokzata
A szerző felvételei*